

Skaidrojumi. Viedokļi

Valsts pārvaldes uzdevumu tiesiskais pamats

Jebkuram pārvaldes uzdevumam jābūt ne tikai sabiedrības labklājību veicinošam, bet arī valsts demokrātisko iekārtu stiprinošam, jo tikai demokrātiskā valsts iekārtā var attīstīties patiesa cilvēku labklājība.

Mg.iur. MĀRIS MĒLKISIS,
zvērināts advokāts

Foto: Boriss Koļesikovs, "LV"

Nav noliedzams, ka sabiedrības vērtējums par valsts pārvaldi vistiešāk ir atkarīgs no pašas valsts pārvaldes darbības. Ja valsts pārvalde darbojas labi, lielākā sabiedrības daļa ir apmierināta, bet, ja tā darbojas slikti, sabiedrībā valda neapmierinātība. Viens no būtiskākajiem labas valsts pārvaldes priekšnoteikumiem ir sabiedrības interesēm atbilstošu valsts pārvaldes uzdevumu definēšana un prioritāro valsts pārvaldes uzdevumu izvēlē. Centītos šo jautājumu īsumā aplūkot no juridiskā viedokļa.

Valsts pārvaldes uzdevumu tiesiskums

Valsts pārvaldes iekārtas likums noteic, ka valsts pārvalde pilda izpildvaras administratīvās funkcijas (valsts pārvaldes funkcijas), kas sastāv no atsevišķiem pārvaldes uzdevumiem un no atbildības par to izpildi. Tāpat šajā likumā noteikts, ka valsts pārvalde ir pakļauta likumam un tiesibām un tā darbojas sabiedrības interesēs normatīvajos aktos noteiktās kompetences ietvaros. Valsts pārvaldes pakļautību likumam un tiesibām iespējams saprast šaurākā un plašākā nozīmē. Šaurākā nozīmē tiesiskam jābūt katram atsevišķam pārvaldes lēmumam (administratīvam aktam), bet plašākā nozīmē arī katram valsts pārvaldes uzdevumam jābūt tiesiskam, ar tiesiskumu saprotot šo uzdevumu atbilstību Satversmēi un sabiedrības interesēm. Tāpēc jautājumam par valsts pārvaldes uzdevumu tiesiskumu gribu pievērsties nedaudz sīkāk.

Saskaņā ar Satversmi Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, kurā valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Nozīmīgākais veids, kā Latvijas tauta īsteno savu suverēno varu, ir Saeimas ievelēšana, jo Saeimai pieder likumdoša-

nas tiesība un tā ievēlē Valsts prezidentu, apstiprina Ministru kabinetu un Satversmes tiesas tiesnešus, t.i., visas amatpersonas, kam, neskaitot pašus Saeimā ievēlētos tautas priekštāvus, ir vislielākā iespēja sava amata kompetences robežas ietekmēt valstī spēkā esošās tiesības, caur tiesibām ietekmējot arī valsts iedzīvotāju dzīvi un valsts attīstību.

Tā kā visas Satversmē norādītās amatpersonas kopīgi, bet katras savas kompetences robežas īsteno tautai piederošo suverēno varu, var secināt, ka jebkurai šo amatpersonu rīcībai, tai skaitā pārvaldes uzdevumu definēšanai, ir jābūt ne tautas jeb sabiedrības interešu viedokļa pamatotai. Šajā vietā rodas jautājums – kas ir sabiedrības intereses mūsdienu Latvijā un ciktāl tās iespējams definēt, balstoties uz spēkā esošajiem tiesību aktiem.

Sabiedrības intereses

Samērā bieži tiesību aktos lietoti jēdzieni "sabiedrības intereses", "sabiedrības vajadzības", "Latvijas valsts un tautas intereses". Lai neradītu neskaidrību par lietojamajiem jēdzieniem, būtu pareizi pieņemt, ka, neraugoties uz gramatisko atšķirību, visi norādītie jēdzieni, kā arī jēdziens

"tautas intereses" pēc satura un mērķa ir vienādi un tāpēc arī vienādi saprotami un piemērojami. Ja šāds pieņēmums netiek izdarīts, tad rodas pamats neauglīgai diskusijai bez praktiska pielietojuma. Turpmāk kā visbiežāk lietotais tiks izmantots jēdziens "sabiedrības intereses".

Jāpiezīmē, ka likumu un citu tiesību aktu pieņemšanas procesuālā kārtība netiks aplūkota. Lai gan tiesību aktu pieņemšanas kārtības un amatpersonu kompetences robežu ievērošana pati par sevi atbilst sabiedrības interesēm, tomēr nav apšaubāms, ka, pat ievērojot paredzēto kārtību, var tikt pieņemti sabiedrības interesēm neatbilstoši tiesību akti.

Kādām prasībām tad būtu jāatbilst valsts pārvaldes uzdevumam, lai varētu sacit, ka tas atbilst sabiedrības jeb tautas kā suverēnās varas nesējas interesēm? Tā kā tautu veido atsevišķi cilvēki, valsts iedzīvotāji, tautas jeb sabiedrības intereses veido tās atsevišķo cilvēku intereses, kas kopīgas vairumam no viņiem. Šīs atsevišķo cilvēku kopīgās intereses ir uzskaitītas Satversmes 8.nodaļā "Cilvēku pamattiesības" ūn kopumā atspoguļo cilvēku dabisko vēlmi dzīvot labklājībā, kā arī atklāj labklājības normatīvo saturu. Tātad jebkura likuma, kā arī likumā ietverta

valsts pārvaldes uzdevuma augstākajam mērķim jābūt sabiedrības labklājības veicināšanai, ieskaitot ne tikai materiālo labklājību, bet arī cilvēku garigo labklājību, jo ne velti valsts pienākums ir aizsargāt arī cilvēku godu un cieņu. Turklat jebkura pārvaldes uzdevumam jābūt ne tikai sabiedrības labklājību veicinašam, bet arī valsts demokrātisko iekārtu stiprinošam, jo tikai demokrātiskā valsts iekārtā var attīstīties patiesa cilvēku labklājība.

Lai definētu sabiedrības interesēm atbilstošu valsts pārvaldes uzdevumu, jau iesākumā būtu jāpārbauda tā atbilstība Satversmei iepriekš minētajā griezumā – atbildot uz jautājumu, kā tieši valsts pārvaldes uzdevums veicinās sabiedrības labklājības pieaugumu, demokrātiskas valsts iekārtas nostiprināšanu un vai, pildot šo uzdevumu iecerētajā veidā, nepamatoti netiks ierobežota kāda no Satversmes 8.nodaļā uzskaitītām cilvēka pamattiesībām.

Piemēram, Satversmes 105.pantā noteikts, ka īpašumu nedrikst izmanot pre-tēji sabiedrības interesēm, bet īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Lai arī tieši nav pateikts, tomēr secināms, ka arī likumam, ar kuru īpa-šuma tiesības tiek ierobežotas, jābūt pie-ņemtam sabiedrības interesēs. Esam at-griezušies pie jautājuma, kādas tad ir tās sabiedrības intereses, kuru dēļ ir pielauja-mi īpašuma tiesību ierobežojumi. Kā jau iepriekš norādīts, sabiedrības intereses pirmkārt ir tās, kuras kopīgas vairumam valsts iedzīvotāju un kuras kā cilvēka pa-mattiesības ietvertas Satversmē.

Nekustamā īpašuma tiesību aprobežojumi

Lai turpmākais izklāsts būtu uzskatāmāks, pievēršos tikai nekustamā īpašuma tiesību aprobežojumiem. Kā secināms no Satversmes 8.nodaļas, nekustamā īpašuma tiesību aprobežojumi būtu pieļaujami, galvenokārt lai aizsargātu cilvēku dzīvību, veselību un tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Raugoties no šāda viedokļa, par atbilstošiem Satversmei un sabiedrības interesēm uzskatāmi būvnoteikumos un teritorijas plānojumos ietvertie nekustamā īpašuma aprobežojumi, kas vērsti uz to, lai nodrošinātu drošu un veseligu mājokļu būvniecību, kā arī iedzīvotāju veselībai labvēlīgu dzīves vidi, pasargājot tos no ražošanas objektu un citu faktoru kaitīgās ietekmes.

Ipatnējs stāvoklis ir izveidojies at-tieciņā uz tiem nekustamā īpašuma lie-tošanas tiesības aprobežojumiem, kas saistīti ar kultūras pieminekļu aizsardzību. Kopš Rīgas vēsturiskā centra aiz-sardzības likuma spēkā stāšanās papil-dus jau pierastajam un samērā precīzi

reglamentētajam "kultūras un vēstures pieminekļa" statusam ir pievienojies vēl viens būtisks īpašuma lietošanas tiesības aprobežojums – "kultūrvēsturiskās vērtības" statuss, kas uz minētā likuma pamata noteikts gandrīz visām Rīgas vēsturiskajā centrā un tā tuvākajā aizsardzības zonā ietilpst oījām ēkām.

Šī aprobežojuma dēļ, lai ipašnieks ie-gūtu tiesību, piemēram, savu veco pus-sabrukušo un dzīvošanai nepiemēroto ēku nojaukt un uzcelt jaunu, kas būtu droša un veseliga, viņam tiek uzlikts par publisku pienākumu uz sava rēķina pasūtīt ēkas kultūrvēsturiskās vērtības novērtējumu un sagatavot ipašuma attīstības piedāvājumu. Turklāt, pat ja novēr-tējumu veikušā speciālista viedoklis būs tāds, ka ēkai nav būtiskas kultūrvēsturis-kas vērtības, attiecīgajām amatpersonām var būt cits uzskats un ipašnieks var sa-

Neviens cilvēks nav spējīgs ilgstoši dzīvot fiziskajai veselībai kaitīgā, kaut arī arhitektoniski kvalitatīvā vidē, bet ir spējīgs veiksmīgi dzīvot un audzināt pēcnācējus veselīgā vidē, kas arhitektoniski nav tik kvalitatīva, kā dažiem profesionāļiem gribētos.

ņemt atteikumu vecās ēkas nojaukšanai un jaunas ēkas būvniecībai.

Tādējādi pastāv iespēja, ka īpašniekam, kuram pieder veca, savu laiku nokalpojusi dzīvojamā ēka ar nelielu stāvu skaitu, tiek liegta iespēja uzbūvēt jaunu, mūsdienu drošības un veselības prasībām atbilstošu dzīvojamo ēku ar lielāku stāvu un dzīvokļu skaitu vietā, kur teritorijas plānojums to pieļauj, tikai tāpēc, ka, pēc dažu amatpersonu viedokļa, šai vecajai ēkai piemīt kultūrvēsturiska vērtība.

Mēģināsim uz šo stāvokli paraudzīties no Satversmes un Valsts pārvaldes iekārtas likuma viedokļa. Kā jau ie-priekš secināts, katram valsts pārvaldes uzdevumam jābūt atbilstošam Satver-smei un sabiedrības interesēm. Tieši no šāda aspekta aplūkojami ari valsts pārvaldes uzdevumi kultūras un vēstu- res pieminekļu aizsardzības jomā. Tā kā valsts pārvaldes kopējais uzdevums ir iedzīvotajū labklājības nodrošināšana, jāizvērtē, kāda loma šobrīd šī uzdevu- ma izpildē ir kultūras un vēstures pie- minekļu aizsardzības funkcijai un kādas tieši sabiedrības intereses ar šo funkciju, kā ari šīs funkcijas ietvaros noteiktajiem ipašuma aprobežojumiem tiek ievērotas un aizsargātas.

Kultūras pieminekļu aizsardzība

Kultūras pieminekļu aizsardzības funkcija kā valsts pārvaldes uzdevums

būtu atvasināma no Satversmes 115. panta, kas noteic, ka valsts aizsargā ikvienu tiesību dzīvot labvēlīgā vidē. Ar jēdzienu "labvēlīga vide" būtu saprotama tāda vide, kas labvēlīgi ietekmē gan cilvēka fizisko veselību, gan arī garigo labsajūtu, piemēram, ar arhitektoniski kvalitatīvi apbūvētu publisko ārtelpu. Tā kā valsts pārvaldei uzticēto sabiedrības līdzekļu apjoms ir ierobežots un nav ie-spējams ištenot visas vēlmes, priekšroka būtu dodama tiem valsts uzdevumiem, kas vērsti uz tautas fiziskajai veselībai labvēlīgu apstākļu radīšanu, jo neviens cilvēks nav spējīgs ilgstoši dzīvot fiziskajai veselībai kaitīgā, kaut arī arhitektoniski kvalitatīvā vidē, bet ir spējīgs veiksmīgi dzīvot, radīt un audzināt pēcnācējus veselīgā vidē, kas arhitektoniski nav tik kvalitatīva, kā varbūt dažiem profesionāliem gribētos.

Tādējādi secināms, ka arī kulturas pieminekļu aizsardzības funkcija atbilst sabiedrības interesēm, bet tikai tiktāl, ciktāl tā nenonāk pretrunā ar cilvēku tiesīsbām uz dzīvību un veselību.

Tagad aplūkosim pašreizējo stāvokli kultūras pieminekļu aizsardzības jomā arī no valsts pārvaldes principu viedokļa. No labas pārvaldības principa un sabiedrības interešu viedokļa, valsts pārvaldei būtu jāveicina Rīgas centra vecmazstāvu, dzīvošanai nepiemēroto ēku aizstāšana ar jaunām, mūsdienīgām un lielākām dzīvojamām ēkām. Šādas valsts pārvaldes rīcības rezultātā pilsētas iedzīvotāji iegūtu ne tikai jaunus dzīvokļus, bet arī izveidotos dzīvošanai labvēlīgākā vide, lietderīgāk tiktu izmantotas pilsētas zemes platības un esošās komunikācijas, lielākam cilvēku skaitam būtu ērtāk nokļūt līdz darbavietām, pakāpeniski samazinātos mājokļu cenas. Turklat visi šie sabiedrības interesēm atbilstošie mērķi taktu sasniegti tikai ar privātiem līdzekļiem. Jāpiezīmē, ka Latvijas valsts pārvalde pirmspadomju laikā tā arī rikojās, tolaik Rīgā bija mūra ēku iecirknis, kur bija aizliegts rekonstruēt vecas kokārkas, tikai nevis ar nolūku tās saglabāt kā kultūrvēsturisku vērtību, bet gan veicināt to atrāku aizstāšanu iedzīvotāju interesēs ar drošākām, veselīgākām un lielākām mūra mājām. Tieši ar šādu valsts pārvaldes pieju saviem uzdevumiem varētu būt izskaidrojami lielie pirmskaras Latvijas sasniegumi tautsaimniecībā.

Skaidrojumi. Viedokli

Šobrīd stāvokli varētu raksturot kā paradoksālu – ipašnieks, kas par privātiem līdzekļiem grib uz savas zemes uzbūvēt mūsdienīgu, dzīvošanai drošu un veselīgu dzīvojamu ēku, tādējādi radot sabiedrības interesēm atbilstošu pozitīvu efektu, kas pilnībā veicinātu Satversmē noteikto cilvēku pamattiesību ievērošanu, kā arī atbilstu valsts pārvaldes mērķim un apstiprinātajam valsts attīstības plānam, nav tiesīgs to darit, jo šis ipašnieka tiesības ir aprobežotas cita, varētu pat teikt – pakārtota, valsts pārvaldes uzdevuma labad.

Ja šads stāvoklis saglabāsies, ir sagaidāms, ka agrāk vai vēlāk no ipašnieku puses tiks ceļtas prasības pret valsti par zaudējumiem, kas tiem radušies tādēļ, ka viņu ipašums ir apgrūtināts "sabiedrības interesēs", nosakot tam "kultūrvēsturiskas vērtības" statusu. Nav šaubu, ka šāda veida prasības tiks apmierinātas, jo valsts pārvaldes pienākums atlīdzināt zaudēju-

tu ja ipašums tiek aprobēzots sabiedrības interesēs, principā ir atzīts. Tāpat ir skaidrs, ka kopējais izmaksājamo atlīdzību apmērs, nemot vērā apgrūtinātās Rīgas teritorijas platību, ka arī ipašumu cenas, būs ievērojams. Arī no sabiedrības līdzekļu izlietojuma lietderības viedokļa, stāvoklis veidojas tikpat paradoksāls – uz turot valsts pārvaldes funkciju kultūras pieminekļu aizsardzības jomā, tiek tērēti ievērojami sabiedrības līdzekļi, bet darbības rezultātā tiek radīts nevis sabiedrības labklājību veicinošs pozitīvs ekonomisks efekts, bet gan pienākums atlīdzināt zaudējumus, kas, protams atkal tiks darīts no **sabiedrības līdzekļiem**. Saprotams, ka lietderīgāk šos līdzekļus būtu izmantot nevis zaudējumu atlīdzībai, bet ieguldīt, piemēram, kādā sociālo mājokļu vai infrastruktūras attīstības programmā.

Var, protams, iebilst, ka stingri Rīgas vēsturiskā centra aizsardzības noteiku-

mi veicina Rīgas atpazīstamību pasaulei un tūristu piesaisti, tomēr savu iedzīvotāju interesēm jābūt tuvākam un nez kāpēc ievērojamu daļu no Rīgas vēsturiskā centra par tūrismu atbildīga valsts iestāde nemaz neiesaka apmeklēt, jo tā ir bīstama tūristu ipašumam un veselībai.

Nobeidzot gribu piebilst, ka mūsdienu ātri mainīgajos apstākjos periodiski būtu kritiski jāizvērtē katru valsts pārvaldes uzdevuma jēga un atbilstība no Satversmes izrietošajiem valsts pārvaldes mērķiem, lai pēc iespējas vairāk sekmētu galvenā valsts pastāvēšanas uzdevuma – sabiedrības labklājības – nodrošināšanu, kas panākams, tikai un vienīgi veicinot iedzīvotāju brīvu ekonomisko un sabiedrisko darbību, kā arī sabiedrības līdzekļu lietderīgu izlietošanu sabiedrībai vajadzīgām valsts funkcijām, kas tik mazai valstij kā Latvija ir ipaši svarīgi. ■

Akadēmiskā dzīve

Svarīgākais par šķirētiesām Baltijā

Aptuveni pēc nedēļas, 1.jūnijā, Rīgas Juridiskajā augstskolā (RJA) norisināsies starptautiska konference par šķirētiesām Baltijā, vienkopus pulcējot gan akadēmisko aprindu pārstāvus, gan praktizējošus juristus ne vien no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas, bet arī no citām kaimiņvalstīm, ieskaitot Zviedriju, Krieviju un Baltkrieviju.

Konferenci atklās tieslietu ministrs Gaidis Bērziņš un RJA goda profesors un pirmais rektors Jans Rambergs, kurš ir pazīstams kā nacionālu un starptautisku šķirētiesas tiesnesis, arī Londonas Starptautiskās šķirētiesas loceklis. Savukārt atbilstoši apstiprinātajai programmai konferences norise plānota četros paneļos.

Proti, vispirms paredzēta diskusija par spēkā esošajām tiesību normām, kas regulē šķirētiesu darbību, kā arī par priekšlikumiem grozīt atsevišķas normas (šis jautājums iepriekš bijis aplūkots RJA goda profesora Jāņa Čakstes pārvaldītās konferencē). Šajā daļā referēs pārstāvji no visām trim Baltijas valstīm, tādējādi sniedzot visaptverošu ieskatu par tiesību ietvariem apskatāmajā reģionā.

Nākamās, otrs paneļdiskusijas tematika ir joti plaša. Tā veltīta šķirētiesas ligumam, un šajā daļā cerēts rast atbildes uz tās būtiskiem jautājumiem kā, piemēram, kādēļ patlaban strīdu noregulēšana šķirētiesā tiek uzskaitīta par vienu no veiksmīgākajiem strīdu risināšanas veidiem? Kā veicināt, lai liguma noslēgšanas laikā puses tajā paredz atrunu par iespējamo strīdu noregulēšanu šķirētiesā? Kā šī atruna nosaka šķirētiesas darba norisi un robežas? Kāpēc šī atruna ir tik svarīga?

Konferences trešās diskusijas tēma atvēlēta šķirētiesas nolēmumu izpildei. Piemēram, Latvijas Civilprocesa likuma 528.pants noteic, ka šķirētiesas nolēmums nav pārsūdzams un par to nevar iesniegt protestu. Taču kādēļ gan tad rodas jautājums par nolēmuma neizpildi, un kādi šajā gadījumā ir nosacījumi pieņemta nolēmuma izpildes atteikšanai? Kāda ir valsts tiesu loma šajā procesā? Ar kādām grūtībām saskaras strīdu puses, mēģinot panākt nolēmuma izpildi?

Savukārt konferences noslēguma daļā plānots diskutēt par šķirētiesu ieguldījumu jomā (angļu valodā to apzīmē kā *investment arbitration*). Visas trīs Baltijas valstis cīnās par ieguldījumu piesaisti to ekonomikā. Atsevišķos stratēģiskos sektoros, tādos kā enerģētika, ūdensapgāde, telekomunikācijas utt., nevar iztikt bez ārziņu kapitāla piesaistes. Turklāt joti bieži kā viena no pusēm ieguldījumu strīdos ir valsts. Kā pasargāt abu iesaistīto pušu intereses šķirētiesas procesā? Šie un citi līdzīgie jautājumi būs piedāvātās diskusijas centrā.

Jāatzīmē, ka daudzi konferences dalībnieki ir atzīti speciālisti šķirētiesas jautājumos ne tikai pašmājās, bet arī ārvalstīs, un tie pārstāv klientus vai arī dar-

bojas kā šķirētiesneši gan nacionālajos, gan starptautiskajos procesos (piemēram, UNCITRAL 1985.gada Paraugnoteikumu par Starptautisko šķirētiesu 1.pants noteic, ka par starptautisku uzskata tādu strīdu, kur strīdus puses nāk no dažādām valstīm vai kur šķirētiesa atrodas citā valstī nekā valsts, kur puses veic savu uzņēmējdarbību, vai ja būtiskās pušu liguma daļas izpilde norisinājās citā valstī, vai arī ja puses vienojās, ka strīdus priekšmets attiecas uz vairāk nekā vienu valsti).

Šo starptautisko pasākumu RJA organizē sadarbībā ar Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras šķirētiesu un advokātu birojiem "Liepa, Skopīna / BORENIUS", "Skudra & Udris" un "Sorainen Law Offices", bet informatīvo atbalstu sniedz "Jurista Vārds".

Reģistrācijas termiņš dalībā konferencē ir 28.maijs. Sīkāka informācija par konferenci un pilna tās programma jau ir pieejama RJA interneta mājaslapā <http://flipbook.rgsl.edu.lv/> (jāpiebilst, ka konference norisināsies angļu valodā), bet papildu informāciju var saņemt, sūtot e-pastu uz adresi: arbitration2007@rgsl.edu.lv.

Gaļina Žukova,
RJA asociētā profesore